

Srpen 1968 byl zlomovým datem i pro sovětskou inteligenci

Reakce na knihu jsou velké...

Jsem tím až zaskočený, nikdy bych netušil, že i po těch 43 letech to bude tak živý příběh. Narodil jsem se v roce 1974, takže patřím do generace, která zná osmašedesátý jen zprostředkovaně. Chápu, že pro generaci mých rodičů to bylo živé téma, ale postupem času už tak zpracované, že bych si myslel, že je už uzavřené a je k tomu málo co dodat.

Na příběhy jste narazil v rámci práce zpravodaje České televize v Moskvě.

Ano, protože jsem vzděláním historik, vždycky mě takové věci přitahovaly. Při rozhovorech, které jsem v Moskvě dělal pro klasické zpravodajství ČT, jsem cítil, že je za tím daleko silnější příběh, který by si zasloužil soustavnější zpracování. Proto jsme s kameramanem Liborem Ungermannem natáčeli více materiálu s tím, že se k tomu třeba někdy vrátím.

Nejednou jsem viděl, že nejen mezi někdejšími sovětskými vojáky, ale i mezi tehdejšími novináři a disidenty vyskakují jakési střípky velkého příběhu, ke kterému by se chtělo vrátit.

V Moskvě na to nebyl čas, nicméně se nám povedlo téměř až zázrakem ty hlavní rozhovory natočit. Vrátil jsem se do Prahy a díky velkorysosti České televize jsem získal možnost se tomu věnovat.

Objevil jsem i dobové sovětské týdeníky, které mě definitivně přesvědčily, že ten příběh „z druhé strany“ není úplně známý a bylo by dobré jej představit. Z toho vznikl dokument, který byl letos v srpnu a září vysílán ve třech částech v pořadu Fokus a v kratší hodinové verzi na ČT2.

Na popud dramaturga ČT Tomáše Šponara - aby nepadly všechny materiály pod stůl - vznikla paralelně i knížka. Nebyla by nebyť odvahy a zázemí nakladatelství TORST a Ústavu pro studium totalitních režimů. Do vzniku knížky se zapojili i další autoři - vynikající rusista Tomáš Glanc, historik Daniel Povolný a mnozí další. Do kontextu se tak dostaly příběhy sovětských vojáků, novinářů i disidentů, sledujících invazi v roce 1968. Ukazují, jak byla i pro sovětskou inteligenci obrovským šokem.

Je to pohled z druhé strany na příběh, který jsme tisíckrát slyšeli. Řekl bych, že už byl čas tu černobílou bublinu - zlí Rusové versus hodní Češi - propíchnout, nahlédnout jinak a zprostředkovat ji v lidské rovině. Ta knížka nikoho neobhájí ani se nesnaží všechny ty negativní události popisovat v lepším světle. Čtenáři mají spíš šanci vidět jednotlivé lidi a pochopit v jakém kontextu fungovali, co mohli o invazi vědět a co ne.

V úvodu knihy popisujete, že pro sovětské disidenty byla invaze přímo zlomem...

Pro tehdejší sovětskou inteligenci, otevřenější lidi z větších měst, znamenala skutečně zásadní předěl. Jeden z nich mi řekl: „Byl život do 21. srpna 1968 a po něm.“ Oni vyrostli v sovětském systému, byli už třetí generace, nic jiného neznali. Pořád chtěli reformovat komunismus, dát mu nějakou lidskou tvář a právě srpen 1968 byl pro ně naprosto zlomovým datem. Tehdy i oni pochopili, že žádné pokusy o vnitřní reformu nemají šanci a že je třeba se od toho režimu jednoznačně distancovat. Od toho 21. srpna 1968 se v pravém slova smyslu rodí sovětské disidentské hnutí, kdy si řekli: dost, to je iluze, to není možné.

V knížce je rozhovor s Ljudmilou Alexejevovou, což je sovětská disidentka, která říkala, že Československo bylo součástí východního bloku a do Moskvy chodily československé noviny.

Ano, oni skutečně četli Rudé právo, Literární listy, noviny kupovali, překládali je do ruštiny a posílali dál do disentu. Takže věděli, co se u nás děje a sledovali to velmi intenzivně. Tamní chruščovovské tání mělo velkou sílu na počátku 60. let, pak nastoupil Brežněv, který začal utahovat šrouby, a právě Pražské jaro minimálně v posledních měsících roku 1968 až do invaze, bylo i pro ně zábleskem naděje. Třeba se to povede tam v Československu a obloukem se nějak vrátí zpátky.

Takže invaze byla pak pro ně taky zklamáním...

Byl to pád iluzí. Samozřejmě jen pro úzký omezený okruh lidí, nelze to vztahovat na celou sovětskou populaci. Ale pro určitou skupinu rodícího se sovětského disentu to znamenalo velký zlom.

Pochopili to čtenáři? Jaké jsou odezvy na knihu?

Víc než dobré. Měl jsem za to, že to bude zajímavé pro určitý okruh lidí, kteří se zabývají nedávnou historií. Zasáhlo to ale daleko víc lidí, zájem je velký, knížka už se dvakrát dotiskla. Vysvětlují si to tak, že hlavně pro generaci starší padesáti let je to stále velmi živé a silné téma, ke kterému se rádi vymezují a komentují ho. Mladší lidé se asi zase zajímají o nové pohledy na staré události.

Odezvy jsou pochopitelně různé. Část lidí to bere šmahem, že Rusové ničemu nerozumí, ale část lidí se nad tím snaží zamyslet - vidět za těmi událostmi konkrétní lidi.

Pro mě osobně je důležité, aby tahle knížka pomohla aspoň trochu od sovětské minulosti odpárat nacionální nálepky. Není přece možné všechno zlé z minulosti hodit na Rusy. Jako se my vyrovnáváme se svými selháními a proviněními z doby minulé a snažíme se to nějak narovnat, tak stejným procesem procházejí i Rusové. V Česku si spousta lidí zvykla to komunistické dědictví - užívám příměr: naložit na vagony a poslat na

Východ. Říct: my nic, my muzikanti, vy Rusové za všechno můžete. To přece není fér. I oni se s tím perou, složitěji a s velkými problémy, ale perou. A hlavně to nejsou národností Rusové, kdo za všechno to sovětské dědictví můžou. Komunistická iluze prostě nemá národnost. Pražské jaro samozřejmě pro Rusy není zdaleka tak velkým traumatem jako pro Čechy a Slováky. Sami mají svých traumat obrovské množství. I mezi Rusy jsou ale lidé s různými postoji a různým spolupodílem na tom, co se stalo. A taky jsou tam nefalšovaní hrdinové jako třeba Natálie Gorbaněvská.

V Rusku jste byl pracovně velmi dlouho a na takovou zemi nelze jen tak zapomenout.

Určitě, nedávno jsme tu měli mladé ruské přátele. Projeli s námi Vysočinu a část mého příbuzenstva s překvapením říkala, že poprvé viděla normální Rusy. Já na to, že přece všude jsou normální inteligentní lidé, jen nám chybí kontakt. Rád bych, kdyby se díky vztahům, které jsem v Rusku navázal, začaly trošku lámat bariéry, které zejména starší generace směrem na Východ má. Neříkám, že je tam všechno dobré, sám jsem velmi kritický ke spoustě věcí, rozhodně si nemyslím, že Rusko je Evropa a že nemá svých velmi složitých problémů dost. To ale neznamená, že tam neexistují zajímaví lidé, se kterými stojí za to udržovat kontakt. Ruská kultura a jazyk nemá nic společného s komunismem, který tam 70 let řádl.

Vyšla kniha Invaze 1968, Ruský pohled

Vydání knihy Invaze 1968 Ruský pohled provázejí pochvalné reakce. Je to poprvé, kdy jsou čeští čtenáři znalí, jak to v tom roce 1968 bylo, konfrontování s pohledem z druhé strany, a to v širším obzoru, než je jen ten vojenský.

Editoru knihy a dlouholetému zahraničnímu zpravodaji České televize v Moskvě Josefu Pazderkovi se podařilo shromáždit při své práci rozhovory s lidmi, kteří byli okupace Československa účastní. Z jeho materiálů, které spolu s kameramanem natočili, vznikl filmový dokument a posléze i kniha, na které se spolupodíleli i další historici, samotní ruští účastníci, nebo i Petr Pithart.

V kapitole Vojáci zazní mimo jiné výpovědi sovětského generála Pavla Kosenka, který dodnes zastává názor, že invazí zachránili svět před třetí světovou válkou, generála Eduarda Vorobjova, jenž postupně „prohlédl“, a výsadkáře Borise Šmejlova, který byl jedním z mnoha těch bezejmenných vojáků poslaných do daleké země. „O pražském jaru jsme nevěděli nic konkrétního, stejně jako velká většina sovětských lidí, a navíc jsem nepochybovali o tom, co nám říkali naši důstojníci,“ tvrdí Šmejlov.

Následují kapitoly Archivy, Novináři a Společnost. V té poslední jsou rozhovory s disidenty, pro niž byl pád pražského jara datem, kdy definitivně ztratili o komunistickém režimu iluze. Jsou zde také úryvky z deníku Elvíry Filipovičové, obyčejné sovětské občanky, jak vnímala atmosféru před srpnem 1968 i po něm.

Text je vybaven poznámkovým aparátem, který často hned uvádí na pravou míru některá tvrzení zpovídaných. Kniha je doplněna četnými černobílými fotografiemi včetně snímků Josefa Koudelky nebo dosud nepublikovaných z ruských archivů.

Ukázka z knihy

Napadlo vás někdy, že Češi a Slováci mysleli své rozhořčení upřímně? Že nešlo o žádnou kontrarevoluci, ale že lidé prostě o sovětskou „pomoc“ nestáli?

To není pravda, kontrarevoluce v Československu skutečně existovala, zabavovali jsme její zbraně a neutralizovali další akce. Velice mě mrzí, že se to dnes překrucuje. Samozřejmě, že každý národ má právo zvolit si takový společenský řád, jaký chce, ale musí to odpovídat daným okolnostem. My jsme museli zasáhnout, globální situace to vyžadovala, a jak už jsme říkal, zabránili jsme třetí světové válce. Celé to bylo nepříjemné, ale neexistovala jiná možnost.

Z rozhovoru s generálem Pavlem Kosenkem

Nezaskočila vás reakce místního obyvatelstva?

Zaskočila. Tak ostrý a masový odpor jsme nečekali. Bylo zřejmé, že lidé nechápou, proč jsme přijeli. Nečekali jsme ani jejich klidné, ale úporné argumenty, proč tu nejsme vítáni a proč o naši pomoci nikdo nestojí... Na zdech a domech se objevovaly nápisy namířené proti nám: „Okupanti, jeďte domů“, „To je naše věc“, „Moskva – 2000 km“ atd. Velmi silně na mě zapůsobil leták psaný v ruštině, v němž nás Pražané vyzývali, abychom se zamysleli nad tím, proč nás lidé nevitají jako v roce 1945.

Sovětští velitelé vás prý zásobovali tiskem a letáky z Moskvy...

Takovou péčí jsem nikdy předtím nezažil. Valilo se na nás moře sovětských novin a letáků. Nejdříve nás mimořádně zajímalo, co o nás sovětský tisk píše, jak si vlast váží našeho hrdinství... Ale články byly podivné, upachtěné a rádoby oslavné a vůbec neodrážely realitu. Líčily, jak si prý Češi a Slováci váží naší pomoci a jak vřele nás vítají. Nejúsměvnější byly texty o tom, jak se české dívky zamilovaly do sovětských vojáků... Nejdříve jsme je četli, ale brzy nás to přestalo bavit.

Z rozhovoru s výsadkářem Borisem Šmejlovem